

het dan nu? Thomas Crombez verwijst naar de historicus Robin te Slaa die stelt dat er inderdaad overeenkomsten zijn met hedendaagse politieke en sociale verschijnselen. Wel zijn de politieke omstandigheden waarin de nieuwrechtse partijen en de fascistische bewegingen opereren volgens hem fundamenteel verschillend: “Het fascisme steunde sterk op zijn gewelddadige en talrijke militanten. Nieuwrechts steunt daarentegen op ‘raamwerk-partijen’, die arm zijn aan militanten maar rijk aan marketeers en PR-managers (en dus aan zichtbaarheid in de traditionele én de sociale media).” (196)

‘Fascisme’ is een populair scheldwoord geworden voor allerlei fenomenen: overspannen nationalisme, racisme, antisemitisme, moslimfobie, geweldverheerlijking, autoritair leiderschap, dictatuur, repressie, ideologische verblindheid of religieus fanatisme,... Thomas Crombez wijst op de gevaren van de uitholling van het woord. George Orwell schreef reeds in 1944 dat de term ‘fascisme’ vrijwel betekenisloos was geworden, omdat het bij het gebruik meer om emotie dan om analyse ging. De vergelijking tussen het fascisme en huidig extreem rechts leert dat het voornaamste politieke gevaar niet zozeer ligt in de ontwrichting van een traditionele democratie, maar wel in een stille verharding van het huidige centrumrechts onder impuls van een extreme politieke rechterzijde.

Dorine VERGOTE (Zonnebeke)

***

CONSERVATIEF ALS LEVENSTIJL

Frank Judo, *Het bewaren waard. Wandelen door een conservatisme langs 21 misverstanden*. Ertsberg, 2022, 151 p., € 19,95

De sterkte van dit boek is tevens volgens sommigen een zwakte: de auteur biedt geen enkele definitie van conservatisme. Goed voor iemand als ik, die niet hoog oploopt met steevast steriele definities. Nu gaat het niet om een slordigheid, maar om een interessante hermeneutische strategie. Hij wil niet de gangbare interpretaties van conservatisme olijsten om ze dan langs de meetlat van één ware definitie te leggen. Ik kan me voorstellen dat hij bij deze gedachte zou glimlachen: “Inderdaad, zo denken conservatieven niet.”

Die weigering maakt dit boek zo leesbaar omdat het zonder die epistemologische klem een heel politiek veld afploegt zonder zich aan deductieve

regels te moeten houden. De ploeg die de auteur hanteert – en ik wed dat deze agriculturele metafoer hem best bevalt – bestaat uit omgesmede zwaarden en trekt luchtige voren vol anekdotes, maar gaat wél diep genoeg. Hij ploegt naar eigen zeggen misverstanden om. Dat kan, maar mij lijkt het alsof hij rigide karikaturen, platte definities dus, demonteert. Het hele boek is een voorzichtige, doch doortimmerde nuancering.

Ik kan dit boek dus niet presenteren als een eliminatie van alle definities van conservatisme behalve één, maar wel als een genuanceerde exploratie van een mentaliteit die alle scherpe én botte uitsteeksels bijvijlt. En ook al worden er bijwijlen ‘vroegere’ denkers aangehaald, het betreft wel degelijk de actualiteit: de wereld in crisis. Zonder daarom geheel en al gespeend te blijven van nostalgie, wordt dat laatste nergens ingezet als argument. Het gaat om een palliatieve bezorgdheid eerder dan eugenetisch gemotiveerde euthanasie. Met 'utopie' hebben conservatieven niets. Decadentie en revolutie lusten ze niet. En het nieuwe-om-het-nieuwe is hen uiteraard een gruwel. Ook dat herken ik in mezelf. Als een tentoonstellingsfolder mij belooft dat wat ik daar te zien krijg nog nooit door iemand werd vertoond en ik bezoek dan dat museum, kan ik doorgaans alleen constateren dat daarvoor altijd al een hele goede reden bestond. Ben ik nu een conservatief? Blijkbaar in een of andere zin wel. Ik ben toch zeker geen vijfjarenplanner.

Verfoeit de conservatief elke verandering? Natuurlijk niet, zeker niet *a priori*. Maar ze houdt wel stevig in het oog of die veranderingen niet met zichzelf gaan lopen, zoals in de politiek wel veel gebeurt. Daar wordt in de gestoelten weleens geroepen: hoe is het mogelijk dat in 2023 nog altijd ...[hier kan eender wat komen]!” Daarom heeft een conservatief wel iets met traditie, ritueel, zelfs sacrament. Hij houdt van de rode pluche maar niet altijd van wie erin zetelt. Traditie, ritueel en sacrament gaan zelf over bewaren, bewaken, herhalen. En dat wil de conservatief bewaren, bewaken en herhalen. Dus niet het bewaren *om* het bewaren, maar het bewaren *van* en *door* het bewaren, van en door wat het bewaren waard is.

Van een cartesiaanse mentaliteit zijn conservatieven helemaal gespeend. Alles opofferen aan de illusie van een nulpunt lijkt hen zonder meer absurd. De wereld valt hen overigens ook niet toe als een ziellose, doelloze mechaniek die wordt uitgerold vanuit de notie van de volmaaktheid. Nee, ze kiezen veeleer voor een meer pragmatisch, aristotelisch standpunt. Zo'n standpunt toont een diep respect voor wat er al enige tijd is *omdat* het er al zo lang is, alle onvolmaaktheid ten spijt. Het heeft wellicht zijn dienst bewezen en zolang het dat blijft doen, volstaat verbetering en is vervanging een brug te ver. Oorsprong en eindpunt worden gemarkeerd door onvolmaaktheid, op vlak zowel van persoon als van gemeenschap – een heel wat nobelere en meer deemoedige houding dan die moderne arrogantie. Sleutelen en blijven sleutelen is de boodschap.

Op politiek vlak zet de conservatief zich impliciet af tegen socialisme en liberalisme en brengt zich daarom grotendeels onder in de christelijk-

democratische politieke familie. Dat kan ik alleen maar volmondig toejuichen – jammer dat dit gedachte goed zo pover wordt ingezet in Vlaanderen, België, Europa, de wereld. Dan heb ik het niet zozeer over het personalisme als filosofische strekking, maar om broederlijkheid als noodzakelijk zout en gist in een regime dat vrijheid en gelijkheid garandeert – al was het maar om die garantie niet te verabsoluteren. Met totale gelijkheid en dito vrijheid gaan we ‘er’ ook niet geraken. Is dan het conservatisme rechts? Niet zolang die term een ideologische of programmatorische landing moet dekken. Het gaat dus zeker niet om synoniemen. In diezelfde zin is het dan ook weer niet links.

Nu wil dat ook weer niet zeggen dat elke sociale of liberale verwezenlijking dient te worden teruggeschroefd. Conservatisme is geen positie naast andere op het vigerende menu aan ideologieën. Het rekent zich eerder onder de levensbeschouwingen, zelfs een levenshouding. Het is filosofisch in die zin dat het zich gedraagt als Sokrates’ horzel op de rug van de samenleving, liefst daar waar niemand goed bij kan om het euvel dood te slaan. Het getuigt van een kritische zin die zich niet op zijn plaats voelt bij een meerderheid.

Is het conservatisme dan elitair? Nee, niet per se. Het verdraagt het historisch gegeven van het naar voor treden van elites, maar acht het behoren daartoe niet als alleenzaligmakend. Blijkt een conservatief er nu eenmaal toe te behoren, dan is dat niet om zich de macht en andere ‘voordelen’ toe te eigenen en ten goede van zichzelf aan te wenden, maar om des te meer verantwoordelijkheid en wijsheid aan de dag te leggen – ondanks de inherente onvolmaaktheid die de elite deelt met ‘hoi polloi’ die overigens net zo goed een historische manifestatie heten.

De auteur heeft niet de pretentie om iets als hét conservatisme te presenteren. Het boek mist – gelukkig – ook het programmatorische van ‘zijn’ conservatisme. Eigenlijk zal nu elkeen die dit boek leest, minstens ‘iét’s’ conservatiefs in zichzelf ontdekken. Het boek laat nochtans niet toe lezers af te rekenen op hun conservatief gehalte. Het bevat immers geen eensluidend conservatief profiel. Toch zal elkeen hier en daar, zij het niet steeds op dezelfde plaats, instemmend grommen.

Is dan iedereen conservatief? Natuurlijk. Het gaat immers om een mentaliteit, niet om een project, ideologie, programma. En zoals de auteur die gezindte presenteert gaat het bijna om een antropologische constante tussen andere, waaronder ‘onrustige vernieuwingsdrang’. Waar dat laatste ontspoot, roert de conservatief zich. Aangezien de laat-moderniteit gerust een ontsporing van voornoemde drang kan heten, lijkt het mij maar normaal dat de conservatief vandaag meer dan tevoren van zich laat horen, zonder dat daarom uiteraard die mentaliteit een afgeleide reactie zou zijn, een reactionaire houding.

Het enige wat mij derhalve aan dit boek zou storen, is de term ‘conservatisme’. Dat lijkt mij een *contradictio in terminis* te zijn. Dat ‘-isme’ klinkt zodanig modern, programmatorisch, totalitair dat het eigenlijk een apart hoofdstuk in dit boek verdient, om dat wat te nuanceren, bij te vijlen.

Frank Judo schrijft met perfect gedoseerde ironie zonder cynisme, eruditie zonder intellectualisme, wijsheid zonder betweterigheid, menselijkheid zonder humanisme, redelijkheid zonder steriele rationaliteit. Aangename, verteerbare, leerrijke lectuur.

Erik MEGANCK (Antwerpen)